
Проблеми на социолингвистиката XIV. Градска култура и езиково разнообразие. Материали от Четиринадесетата международна конференция по социолингвистика, София, 2020. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2021, с. 11-103.

Проф. д-н. Андреана Ефтимова, СУ „Св. Климент Охридски“

(всички статии от секциите „Градът и неговият език“, „Езикови маркери в говоренето на различните градски прослойки“, „Мезолектите и социолектите като последица от социалните взаимодействия“, „Културата на градските общности, езиковата култура и езиковата политика“ и първата статия от секция „Общественото мнение за езиковите процеси и езиковите нагласи“)

Доц. д-р Данка Апостолова, СУ „Св. Климент Охридски“

(3 статии от секция „Общественото мнение за езиковите процеси и езиковите нагласи“ и всички статии от секция „Диглосията и билингвизмът в градските езикови ситуации“)

Доц. д-н. Катя Исса, УАСГ

(всички статии от секциите „Градският фолклор и езиковите игри“, „Виртуалният град Интернет и езиковите практики“ и „Стиловите регистри на масмедияте“)

Сборникът „Градска култура и езиково разнообразие“ е резултат от Четиринадесетата международна конференция по социолингвистика, която попадна в трудното време на пандемията.

Темата на конференцията с едноименно заглавие обедини текстове в няколко тематични посоки. В първите осем текста от сборника по мое мнение се оформят две проблемни области. Първата е свързана с третирането на сложните отношения между устна и писмена реч, с мястото на разговорната и диалектната реч в системата от езикови варианти, със спазването и отклоненията от нормата. Тук попадат текстовете на акад. Михаил Виденов, проф. Петър Сотиров и проф. Ангел Ангелов (изреждането на авторите е според реда на статиите им в сборника). Втората група от текстове проблематизира влиянието на езиковото и културното многообразие на градската среда върху езиковата компетентност и способност на хората, върху избора на

имена на децата им, върху езиковите политики и чуждо- и родноезиковата практика. Това са статиите на доц. Катя Исса, доц. Светлана Атанасова, д-р Надежда Данчева, д-р Пенка Христова и д-р Катерина Христозова, доц. Бисерка Велева (изреждането на авторите все така според реда на статиите им в сборника).

За да не объркам читателя, ще започна прегледа на идеите в текстовете именно по реда им в сборника.

Сборникът съвсем естествено започва с текст на доайена на българската социалингвистика акад. д.ф.н. Михаил Виденов, в чиито изследвания темата за езика на града е водеща. Нещо повече. Сборникът е замислен в чест на неговата 80-годишнина като жест на благодарност за приноса му към тази проблематика и към социалингвистиката изобщо. Докато се подготвяше отпечатването на сборника обаче, акад. Михаил Виденов ни напусна. Всъщност текстът, с който започва този сборник, е последният му текст, негов последен размисъл по любима за него тема.

Статията му „Градът, неговият език и новото време“ обръща внимание на социално монотонната структура на селото и динамичната и разнородна среда на града, които предпоставят нуждата от различна „езикова дреха“ на гражданите. Шивачите на тази градска дреха са много и работят в задруга. Акад. Виденов поставя съществения проблем за необходимостта от нова методика за проучване на градския език, която може да бъде предложена според него единствено от социалингвистиката.

Той не се притеснява да посочи късогледството и предразсъдъците на българското езикознание по отношение на езика на града, на спонтанната устна реч, на отклоненията от писмените норми. Акад. Виденов регистрира стилистичната революция и победата на разговорната реч в публичната комуникация днес не като „езиков апокалипсис“, а като нещо нормално, което изненадва общество, свикнало да смята устната реч за озвучена писмена реч, а особеностите на спонтанното говорене – за недопустими. Тезата му е, че разговорната реч има своя норма, която не е общобългарска, а се развива в различните прослойки в градовете.

Текстът на акад. Виденов е кратък, но много плътен на идеи, които вдъхновяват и чертаят пътища за опознаването на езиковата реалност.

В статията си „За една лексикална интерференция, която „бушува“ сред българските емигранти в Сидни“ доц. Катя Исса

ни въвежда в дискусията за обхвата на понятието интерференция. Тя обсъжда бавния процес на креолизиране на родния и чуждия език в контакт въз основа на теренно проучване на речта на емигрантите в Австралия. Авторката споделя трудностите да се идентифицира и да се типологизира лексикалната интерференция. Престижът и чувството за превъзходство, интернационализацията на термините, директният превод, както и семантичните и когнитивните проблеми с българската лексика са една част от причините за употреба на английски лексеми в речта на емигрантите на български. Не е така обаче с думата *bush*, която е част от езиковата игра в заглавието. Пространният анализ на доц. Исса показва, че тя е заемка, която е обяснима с психологически и социокултурни фактори. Малък асоциативен експеримент показва, че думата се асоциира с *природа, дървета, въздух, спокойствие*, и дори *родина*, което показва променените нагласи на българските емигранти в Сидни.

Проблемите на разговорността в българския и полския научен дискурс се разглеждат от проф. Петър Сотиров, който уместно отбелязва, че проникването на разговорните елементи в езика се е превърнало в една от ембемите на езиковите промени в периода слез 1989 г. и в двете страни. Въпреки това изследванията в България и Полша се отличават и с различия, и със сходства. Българското езикознание сравнително късно се е обърнало към недиялектните разговорни езикови формации заради пренебрегването на устната реч. Проблемите на разговорната практика се повдигат във връзка с изучаването на българската градска езикова ситуация, а типологията на акад. М. Виденов обхваща структурните и неструктурните форми на съществуването на езика. Проф. Сотиров обръща внимание и на понятието *книжовно-разговорен език*, което според него е българска специфика в областта на разговорността (впрочем за формирането и утвърждаването на това понятие бих отбелязала тук водещата роля търновската конференция по разговорна реч), но в полското езикознание има дефиниции, които стоят близко до българското понятие – на А. Заремба и Д. Бутлер. Разграничението между устната форма на книжовния език и разговорния книжовен език е наложително, тъй като разговорността в славянските страни е свързана с основна черта на описаната формация, а именно, че тя се реализира под формата на устна реч. Всъщност терминът, обобщава проф. Сотиров, трябва да отправя не само и не толкова към формата на комуникацията, а и към нейните условия (напр. неофициалност, непринуденост, неподготвеност, непосредственост и пр.). В полския научен дискурс съответното понятие *potoczność* е с по-широко и с неизяснено съдържание. Коментират се три главни схващания за понятието: като езиков вариант и комуникативна ситуация, като наивни представи въз основа на опита и като определен начин на

концептуализиране на света. Според Йежи Бартмински съществуват две езиковедски школи, които разглеждат понятието – ситуационно-стилистично (прагматично) и културно-антропологично, като най-дълга традиция в Полша има първата школа – стилистично-прагматичната. Заслужава внимание и най-пълната дефиниция за разговорната езикова формация, и типологията на езиковите варианти, направени от Ал. Вилкон. В рамките на типологията му проф. Сотиров установява, че на българския книжовно-разговорен вариант съответства полският общ (книжовен) устен полски език. Обобщавайки съпоставителния анализ на полските и българските концепции за разговорността, проф. Сотиров подчертава, че учените от двете страни са третирали тези проблеми в контекста на актуалните теории и проблеми на европейската лингвистика.

Ролята на общественото пространство и съвременната градска среда като участници в общуването се разглежда от доц.

Светлана Атанасова, която влиза в диалог с доц. Катя Исса, чийто текст ни убеждава в значението на социокултурната среда. Доц. Светлана Атанасова въвежда в обращение понятието Linguistic Landscaping studies (LLS), за да означаи, че в пространството се формират и осъществяват социални, културни, политически структури, традиции и норми. Там хората през езика се идентифицират един с друг или се разграничават от една или друга общност. Изпълването на мястото с културни реалии и езикови знаци, пораждащи взаимодействия и значения, е ключова теза, която се разглежда в контекста на феноменологичната и антропологичната мисъл. Авторката се присъединява към размислите, че „пространството е пълно с множество дискурси, които образуват поголеми семиотични агрегати. В този социокултурен и политически хабитат хората са свикнали да генерират, възпроизвеждат и прилагат реда, който е изписан върху знаците“ (с. 45). Езиковият пейзаж включва всички надписи: пътни знаци, имена на улици, надписи на магазини, надписи на обществени сгради, имена на училища, възпоменателни плочи и пр. Заедно със сградите и хората (т.нар. нексус) той се превръща в ценен инструмент за изследването на публичното пространство. От друга страна, се коментира и идеята за „диверсификацията на разнообразието“ в общества, в които се появяват нови и по-сложни форми на мобилност и комуникация с постоянен поток от идентичности, норми и ценности в транснационални мрежи. Доц. Светлана Атанасова ни представя своята интерпретация на снимки на старото Велико Търново: надпис над врата на художествено ателие, надпис на агенция за недвижими имоти и др. Надписите отразяват практики на културни взаимодействия, които правят от местния пейзаж част от глобализирания свят.

Д-р Надежда Данчева се е заела с много интересен проблем – съпоставката на личноименните системи на някои градове от Източна и Западна България и по-специално – на женските лични имена в шест града: Варна, Стара Загора, Русе и София, Благоевград, Видин. Изследването проследява първите 10 имена, които оглавяват именника на българите в изследваните градове за периода 2014-2015 г. Резултатите показват, че от началото на 21. век имената Виктория и Мария са сред челните места в цялата страна, като Мария е по-разпространено в Южна България. Предпочитанията към името Габриела са по-често срещани в Източна България.

Динамиката на предпочитанията към женските имена показва, че разместванията в Западна България са по-осезателни, а устойчивост в Източна България показват имената Виктория и Габриела. Немалко са новите попълнения в Източна България – напр. Дария, Йоана, Рая, Дария, а в Западна България това са Анна, Божидара, Дария, Рая, София. Отпадащи от първите десет позиции са имена като Десислава, Михаела, Теодора, Симона и в двете области.

Обобщението сочи, че се избират имена от следните класове: 1) имена, свързани с християнския календар, 2) домашни имена и 3) заети от чужди езици. Домашните имена често претърпяват изменения. Вече почти не присъстват двойни и тройни имена. Кратките имена са по-предпочитани. Авторката отбелязва стремеж към елегантни промени в традицията, към универсалност и полиетничност.

Статията на д-р Пенка Христова и д-р Катерина Христовова продължава дискусията за градската среда като сбор от езиково и културно многообразие, което влияе върху езиковите умения на студентите, пътуващи по програма Еразъм+. Фокусът е върху град София, който не е многоезичен град в сравнение с космополитни градове като Ню Йорк или Лондон, но жителите му имат положително отношение към чуждите езици и приемат идеята за многоезичен и мултикултурен град. Чрез количествен (онлайн въпросник) и качествен метод (отворени интервюта) се проучват концептуалните индикатори – чуждоезикови компетенции, склонност към изучаване на чужд език и опит по Еразъм+. Резултатите от проучването не изненадват със заключението, че най-популярният сред респондентите първи и втори чужд език е английският. Значителен процент от тях са изучавали като втори чужд език френски, немски и испански, а като трети – френски, руски, италиански, испански и т.н. Много от респондентите твърдят, че владеят и екзотични езици като японски, корейски, иврит, унгарски, шведски и др. Самооценката на езиковата компетентност съвсем

естествено спада при оценяването на степента на владение на втория, третия и четвъртия чужд език. Контактът с чужденци обикновено се подобрява след проведена мобилност в чужда страна. По време на мобилностите най-често използваните чужди езици са английският, френският и немският. Въпреки това някои респонденти декларират, че градската среда и ежедневната комуникация са подобрили уменията им да общуват на местния език.

Не по-малко интересна е статията, посветена на многомилионния град Баку, в който съжителството на различни групи и езици предоставя възможност на доц. Бисерка Велева да наблюдава аспекти на азербайджанско-руския билингвизъм: спецификите на билингвалната комуникация и езиковата политика на държавата. Авторката на статията внимателно разглежда влиянието на геостратегическото положение на града (кръстопът, съединяващ турската, китайската, арабската и други култури с руската), на етническите и демографските характеристики на жителите му (конгломерат от етноси: азери, лесгинци, руснаци, украинци, талиши, евреи, арменци и др.), историческото и икономическото му развитие (поделен от две империи Русия и Иран) като предпоставки за билингвалната комуникация.

Описвайки спецификата на бакинския билингвизъм, доц. Велева изтъква толерантността към езиците и регистрира наличие на всички типове билингвизъм и билингви. Руският език е лингва франка на азербайджанската интелигенция. Ситуацията в образованието е наистина любопитна: преподаването на общообразователните предмети се извършва на един от двата езика, а изборът на т.нар. „азербайджански сектор“ или „руски сектор“ се прави от родителите. Аргументите за широкото разпространение на руския език в Баку са три типа: осигуряване на по-добра възможност за достъпно и безплатно образование, наличие на подготвени специалисти с руски език, формирани в бившата СССР, и по-добра организация на учебния процес. Аргументите против билингвизма и руския език сочат задълбочаване на конфликта между две обществени групи, от които руската е малцинство, нарастване на социалния и личностния комплекс на говорещите азербайджански пред авторитета на руското елитарно общество.

На държавно равнище билингвизмът е поощряван, но все повече се намесва и идеята за многоезичието.

В статията си „Букви и звукове: от печатарската машина до тъчскрийна“ проф. Ангел Ангелов разглежда дискусиите около книжовните (стандартните) езици в трите степени на тяхното

формиране: графизация, нормализация, кодификация. За несъответствието между буква и звук в английския език той въвежда интересен икономически ракурс – че чрез намаляването на излишните букви ще се спестят място и пари в книгопечатането. Опростяването на английския правопис е проследено през опитите на Американското и Лондонското филологическо общество от 19. век, които са били неуспешни. Възгледите на френския академик Гастон Пари за опростяването на френския правопис включват разсъждения за сложните отношения между устна и писмена реч. И в тази дискусия се намесват икономически и технически мотиви за опростяването. Същите мотиви са използвани десетилетия по-късно като аргумент за премахването на краесловните ерове в правописната реформа от 1945 г. у нас. Немалко пъти са изчислявани загубите за хартия, за печатарско мастило и за хонорари, предизвикани от прилагането „дебелия ер“ или „тунеядеца“. Очевидно икономическите аргументи са по-слаби от политическите, които защитават славянската идентичност и старината в руската, българската и сръбската писмена практика, а Д. Матов дискутира още и значението на силния „инстинктивен страх от новотата“, както и мита, че чрез мъчнотиите в правописа се различава учения човек от „прост смъртен“.

Прегледът на полемиките за употребата на отделни букви, както и на цели писмени системи, който прави проф. Ангелов, е пълен с цветни и нестандартни мнения на български и чужди граматисти. Ергономичността като основен аргумент за опростяването на правописните системи свързва печатарската машина с тъчскрийна, чиито особености невинаги са били отчитани от филолозите, но съвременната технологична среда все повече ни принуждава да осъзнаваме ролята им в реалната правописна практика.

В публикациите на Руска Станчева и на Красимира Алексова от секцията „Общественото мнение за езиковите процеси и езиковите нагласи“ са представени анализи на данни от първото национално изследване на значими за проучването на общественото мнение езикови нагласи към писмената форма на съвременния български книжовен език. То е осъществено през 2017 г. с участието на 1000 пълнолетни анкетирани по метода на полустандартизираното face-to-face интервю, проведено по домовете на респондентите. Извадката е национално представителна по признаците пол, местоживееене и възраст на анкетираните.

В статията на **Руска Станчева „Динамика на кодификацията според оценките на днешните българи“** се анализират езиковите

нагласи към динамиката на кодификацията на българския език през последните 40 години, които се обвързват с осъзнаването на книжовната норма и с езиковата лоялност, разглеждана в два аспекта – емоционален и прагматичен. В зависимост от измерените в 10-степенна скала оценки (в диапазона език с често променящи се правила : консервативен език) в получените отговори на въпрос от семантично диференциален тип относно темпа на промените, обхванати от кодифицираната норма, са очертани три групи мнения, в които българският език се преценява като либерален (неконсервативен, с често променящи се правила), като умерено консервативен или като определено консервативен. Установена е статистически значима връзка между оценките на анкетираните и социално-демографския признак фактор образование. В потвърждение на изследователската хипотеза, основаваща се на действителното състояние на кодификаторската практика от последните 4 десетилетия, преобладават определените като реалистични оценки за умерена консервативност на съвременния български книжовен език (52,9%). Според 37,2% от анкетираните, дали по-радикални отговори в масива, днешният стандарт е определено консервативен. Респондентите, чиито оценки формират тези две групи мнения, са обединени във факторовото равнище „висока образователна степен“. При тях според авторката е налице осъзнатост на нормата, но мненията им за актуалността на нуждата от промени в кодифицираните правила се различават и нагласите, свързани с езиковата лоялност отразяват съответно различни нейни аспекти. При т.нар. реалисти аспектът е определен като емоционален, а при т.нар. радикалисти – като прагматичен. Сравнително малка част от анкетираните (9,9%), в която попадат респонденти с (по-)нисък образователен ценз (с основно и под основно образование), възприемат езиковия стандарт като либерален (неконсервативен) и динамичен, с често променящи се нормативни правила, което се свързва с ниска степен на осъзнатост на нормата и непознаване на състоянието на днешната кодификация. Според направеното обобщение на анализирания данни „все още не е натрупана онази критична маса от мнения сред образованите българи, че се налагат сериозни промени в обхвата на действащите граматични норми.“ (с. 110).

Въз основа на богати емпирични данни в **статията „Факторът „образование“ като детерминатор на нагласите към писмения книжовен език“ на Красимира Алексова** са представени резултатите от статистически установените чрез корелационни хи-квадрат анализи връзки между фактора образование и езиковите нагласи на анкетираните, установени в отговорите им на 3 семантичнотиференциални въпроса относно богатството на

българския език, податливостта му на влияния от чужди езици и консервативността на нормите. Оценките на респондентите за три опозитивно изследвани характеристики на съвременния български книжовен език – богат : беден език; податлив : неподатлив на влияния от други езици език; консервативен : неконсервативен (респ. с нечеста : честа смяна на нормативните правила) език са измерени в 10-степенна скала и се съотнасят съответно с езиковите нагласи лоялност към книжовния език и гордост от него; изолационизъм : универсализъм на езика във формирания от междуезиковите контакти континуум; консервативност на нормата. Степента на образованието на респондентите показва статистически значима връзка с техните оценки и за трите езикови признака, като при това е един от трите социално-демографски фактора, за които в изследването е установена най-голяма сила на връзката. Че образованието е един от най-значимите детерминатори на езиковите нагласи към книжовния български език, показва освен това и наличната силна връзка между тези оценки и образованието на бащите и майките на респондентите. Статистически установеното влияние на фактора образование в това проучване впрочем е в потвърждение на изводите и от първото национално представително изследване на езиковите нагласи към 12 не книжовни явления в съвременния български език, проведено през 2010 г. с 2018 анкетираните, резултатите от което са подробно анализирани от авторката в монографичния ѝ труд "Социолингвистична перцепция, езикови нагласи и социална идентификация по речта" (Алексова 2016).

Във всичките четири образователни групи, формирани според образователната степен (висше, средно, основно и под основно образование) на анкетираните, доминира оценяването на българския език като богат. Процентът на положителните оценки обаче се увеличава с нарастване на образователната степен на респондентите и е най-висок при притежаващите висше образование (90,5%), което се обяснява с обема на натрупаните знания, обхвата на речников запас и по-доброто познаване на българското лексикално богатство. По признака податлив – неподатлив на влияния от други езици доминиращи са оценките за средна, както и за по-силна степен на податливост в образователните групи с висше, със средно и с по-ниско от основно образование. Установява се и тенденцията, че оценяващите с висше образование като по-често използващи специализирани източници с текстове от научния и деловия стил, в които (както и в публицистичния стил) процесът на навлизането на чужди думи е относително по-активен, са по-склонни от анкетираните с по-ниска образователна степен да оценяват българския език като по-податлив на влияния от други езици (46,6% от респондентите с висше образование). Като цяло съвременният български език се

преценява от участниците в анкетното проучване като средно към силно податлив на влияния от други езици в континуума изолационизъм : универсализъм, отразяващ междуезиковите контакти. При отчитане на средните оценки за динамичността на промените в книжовноезиковите норми във всички образователни групи като цяло доминира представата за умерена консервативност по отношение на промяната на правилата на книжовния ни език, но процентният дял на оценките за консервативност при промяната им се увеличава с нарастване на образователната степен. На фона на останалите образователни групи, при притежаващите висше образование респонденти процентът на оценките за консервативност на нормативните правила е най-висок (46,9%) и дори леко надхвърля този на оценките им за умерена консервативност (44,6%).

Анализът на примери от паремийния фонд на полския и българския език в четвъртата работа от тази секция – **„Амбивалентните послания на паремийните изрази в зоната на мъжко-женските отношения (с примери от полския и българския език)“** на **Димитрина Хамзе**, е насочен към това да бъде показано как чрез стереотипите, в значителна степен задаващи твърде устойчиви (национално специфични) оценъчни и поведенчески модели и нагласи по отношение на пола, всъщност се разкрива семантичната и оценъчната амбивалентност на вграденото в паремииите концептуално-прескриптивно съдържание. То има не само явна страна, показваща ни крайни оценки (било то положителни или отрицателни) или критично отношение към противоположния пол, но и „скрита“ такава. Именно тя става по-видима особено в пословиците с противоположно съдържание и/или в паремии, изградени чрез семантично противопоставяне, което „ерозира“ стереотипа, променяйки оценките в противоположни посоки. В „скритата“ страна на паремииите е заложена амбивалентна, неедноплоскостна оценъчна нагласа на създалите ги етнокултурни общности. Тя обуславя и податливостта им към широк спектър трансформации, обогатяващи и уравновесяващи оценките, възприятията, схващанията и ценностните системи, върху които почиват и се градят отношенията между жените и мъжете .

В две от публикациите в секцията **„Диглосията и билингвизмът в градските езикови ситуации“** – на Ана Кочева и на Катя Исса, са представени анализи на резултати от авторски теренни прочувания върху аспекти на диглосията и билингвизма, изследвани в речевото поведение на представители на български емигрантски общности по света от различни поколения.

В статията **„Към характеристиката на смесения език на виенските българи от второ поколение“** Ана Кочева очертава по-

съществените различия в речта на представители на второто поколение българи в сравнение с речта на техните предци – представители на първото поколение от българската емигрантска общност във Виена. Докато в речта на първото поколение (чийто „смесен“ език е бил самостоятелен обект на изследване в нейната монография „Смесеният език на виенските българи“ от 2017 г.) българските и немските езикови елементи имат вариативно проявление, то при второто поколение, родено, отраснало и получило образованието си в Австрия, тази вариативност, наред с множество запазени черти на българския език (в зависимост от езиковата компетентност на емигрантите, обвързана с различия в семейния им произход), се измества от все по-стабилизирана употреба на немски елементи и се наблюдава билингвизъм от субординиран тип. Съпоставителният анализ на откъси от представения комуникативен континуум на информантка (с родители българи и съпруг също от български произход) от неин разговор, проведен във Виена с българка от София, показва както пряко, така и косвено заимстване (калкиране) посредством вътрешен синхронен превод на (австро)немски езикови елементи (от фоно-, морфо-, дериватолексикален и лексикосемантичен тип), като най-податливо на ерозия под влияние на наблюдаваната силна интерференция в по-престижната в условията на диглосия и билингвизъм австрийска езикова и етнокултурна среда при второто емигрантско поколение с различна езикова компетентност се оказва синтактичното равнище.

В работата на **Катя Исса „Съвременната българска градска езикова ситуация в град Сидни, Австралия“** се обосновава приложимостта на използваната от акад. Михаил Виденов основна терминология в социолингвистичните изследвания на съвременната българска езикова ситуация също и в актуални социолингвистични емигрантологични изследвания върху езикови ситуации, включващи български общности в чужбина. Приведените доказателства са подкрепени с примери от нейното монографично изследване на българската емигрантска общност в Сидни, Австралия. Българският език на представителите на тази общност се определя от изследователката като „преходен“, доколкото в Австралия съществува български език, прехождащ в английски. В зависимост от различните причини за емиграцията и възрастта, на която е осъществена тя, се отграничават две „първи“ поколения – възрастно и средно. Съхраненият от възрастното поколение български език е наследен и се поддържа в семейна среда при средното поколение, но се деформира под силното влияние на австралийския английски, подменяйки се с „цели английски фрази“ в условията на диглосия и билингвизъм; при младото, родено в Сидни поколение е в ход пълният му „преход“ към английски; при следващите, вече монолингвални

поколения българският постепенно умира. Определеният като преходен български език на емигрантите в Сидни, въз основа на изследвания на междуетниковите интерференции и съдбата на езика ни в чуждоезикова и етнокултурна среда, се разглежда като лост за поддържане на българската идентичност чрез преподаване на българския като наследствен език за представителите на второто и следващите поколения от българските емигрантски общности там и навсякъде по света.

Въз основа на емпиричен материал, събран през 2020 г. по метода на включеното наблюдение, в статията на **Мария Миланова „Диглосия в едно столично училище“** се коментира отношението на 5- и 6-годишни деца от подготвителни групи и на техни учители към ромския език като един от малцинствените езици у нас в едно сегрегирано основно училище в столичен квартал с преобладаващо ромско население. Данните от теренното проучване нямат представителен характер. Посредством дискурсивен анализ е направен опит да се установи наличието на диглосия в конкретната училищна среда чрез проявлението на (съ)отношението език в училище : език у дома. Според авторката се наблюдават „феномени с противоположна насоченост – от осъзнаване на езикова принадлежност до силно отричане на ромския език“ (с. 142; 141). Амплитудата на отношението към него не се основава на индивидуални преценки, а отразява обществените нагласи в средата, в която се развиват тези деца.

Секцията „Градският фолклор и езиковите игри“ се състои от две статии. Първата, **„Езиковите гафове и езиковите игри като „грешки“ и „смешки“ с автор Нели Тинчева**, разглежда комуникативното явление, познато сред българската общественост като „бисери“. Авторката тества наличието на две разновидности на явлението – истински, непреднамерени езикови гафове и хумористични езикови игри, които целят да наподобят истинските, непреднамерени езикови гафове. Примерите от първия вид са изключително смешни: Разликата между царя и президента е тази, че царят е син на баща си, а президентът не е. • При такива ситуации човек може съвсем спокойно да получи инфаркт... и др. Примерите от втория вид се характеризират с нарочно търсен смехотворен ефект, напр. Внимавай в карантинката! и др. . Общото при всички тези типове ситуации е, че те представляват публична комуникация. В статията се представят данните от социолингвистично проучване, включващо като респонденти 200 студенти, за да се потвърди или отхвърли хипотезата за наличие на принципна разлика между истинските езикови гафове и хумористичните езикови игри. Въпреки че примерите са на английски език, те показват, че езиковите грешки

и езиковите игри, имитиращи езикови грешки, се различават, но не достатъчно, за да бъдат считани за две отделни явления.

Втората статия е на **Христо Кючуков** и е със заглавие **„Фолклористичните жанрове в ромското семейство и езиковото развитие на децата роми“**. Авторът представя устната култура на ромите, богата на различни фолклорни жанрове, в сравнение с тази на западните култури. От ранна възраст в традиционните семейства ромските деца растат с музика и танци, вместо с изобилие от играчки и учебни пособия. В същото време различните фолклорни жанрове се използват за усвояване на езика от ранна възраст в семейни условия от децата роми. Представени са фолклорни устни жанрове, които използват ромските родители за езиковото и когнитивното развитие на децата. Такива са приспивните песни, които са в разказвателна форма, създадени за момента, и обикновено разказват някаква история. Детето се включва като участник в разказа. Тези видове устни традиции съществуват в много общности и децата от най-ранна възраст свикват да чуват богат метафоричен език с ритъм и мелодия, който им помага да развият езиковите си познания и познанията за света. Кючуков коментира и други жанрове – закачки, при тях детето отговаря на въпроси; езикови игри; ролеви игри. Метафоричните структури на описаните жанрове имат съгласуваност с основните ценности в ромската култура.

Разделът „Виртуалният град Интернет и езиковите практики“ обхваща пет статии. Първата е на **Елена Каневска-Николова** и е посветена на **фейсбук групата „Аз говоря на родопски диалект“, озаглавена „Битуването на родопското „широко“ о във виртуалния град Интернет“**. Става дума за инсцениране на диалектна реч, което се характеризира не с автентичност, а с вторичност и перформативност. Проф. Каневска от години изследва диалектната компетентност на участници в социалните мрежи. В настоящата статия тя представя интервюта и анкета, за да установи доколко участниците във фейсбук групата „Аз говоря на родопски диалект“ разграничават обикновено и „широко“ о и как ги отбелязват графично в своите постове, както и дали съществува зависимост на диалектната компетентност от възрастта на участниците в интернет общуването. Посочени са различни варианти за маркиране на широкото о – с диакритичния знак, с главна буква или с обикновено ударение. Последното създава объркване, видно от проведената анкета: някои от анкетираните не са разпознали тази характерна за родопската фонетика гласна. Като най-важна причина за объркването авторката посочва съществуването на лексикални еквиваленти с обикновено о в книжовната разговорна норма. Само двама от всички анкетирани (от трета и четвърта възрастова група) са дали по 12

верни отговора, въз основа на което е направен изводът, че възрастта се оказва релевантен фактор по отношение на диалектната вещина при разпознаването на думите, съдържащи „широко“ о.

Втората статия е на **Людмила Кирова със заглавие „Интернет фолклорът в огледалото на пандемията COVID-19“**. Авторката е избрала най-разпространения и любим фолклорен жанр в Мрежата, който се нарича [мийм] на английски, а на български „меме“ с преднамерени грешки в произнасянето, в правописа или граматиката. Жанрът е присъщ на интернет, защото само това пространство осигурява технологиите, необходими за неговото създаване и разпространение. Интернет мемът, за разлика от терминологичното му научно определяне, се променя умишлено от човешката изобретателност и чрез присъствието си в социалните медии е проследим. Чрез него в мрежата се пропагандират определени нагласи и практики за тяхното изразяване. В потока от интернет мими в българското виртуално пространство, посветени на пандемията COVID-19, изпъкват фото- и текстови жанрове, с подвидове макроси-изображения с герой и фотошопи, а от текстовите – статуси и постове, открити като постери, които попадат в жанра мемета съобщения. Авторката ги е обединила според тематиката, за да могат да се направят заключения, произтичащи и от тяхното съдържание. Фокус на периода на извънредното положение е макро темата „Генералът“. Героят, ген.-майор Венцислав Мутафчийски, началникът на Оперативния щаб за борба с COVID – 19, олицетворява официалната позиция на правителството по време на извънредното положение. Съжалявам, че няма възможност (предвид жанровите ограничения на резюмето) за примерите – те са многобройни и уникални. Изводът: пандемията се изживява през хумора в социалните мрежи най-вече локално, с проблемите на нацията, а бъдещето се мисли глобално, тъй като е неясно за всички и засяга проблеми на цялото човечество. Показано е как фолклорът играе нова роля и живее изключително чрез споделените пътища за производство и разпространение на дигиталните жанрове.

Трета е **статията на Любима Йорданова „Пандемията COVID-19 и езиковото поведение във facebook.com“**. Тя се фокусира върху речниковия състав на езика, който регистрира новото явление. Емпиричният материал съдържа новосъздадени думи и словосъчетания; активизирани в разговорния и книжовния език думи и словосъчетания от сферата на медицината; активизирани в разговорния и книжовния език думи и словосъчетания от други, несвързани с коронавируса, сфери на живота; международни номинации, част от тях преведени или транслитерирани на български език; семантични неологизми; окказионализми; евфимизми. Тяхното

многократно публикуване от различни потребители показва силата на социалната мрежа за приобщаване на хората в света към важни теми, засягащи цялата световна общност и споделяне на различен вид информация. Авторката публикува като илюстрация на атмосферата една лична изповед, получила 756 реакции чрез емотикони, изразяващи Харесване, Любов и Грижа, 235 коментара и 27 споделяния. Статията завършва с приложение на тази откровена изповед на българска лекарка, работеща в ковидотделение във Франция. Тя оставя без дъх...

Следващата статия, на Албена Добрева, е озаглавена „Ролята на прозодията в учебния дискурс“. В нея се проследява ролята на прозодията в речевото общуване на 60 учители в пет варненски училища, в онлайн учебни сесии, като е обърнато по-специално внимание на обучаващата онлайн презентация като помощно средство за предаване на нови знания от учители на ученици.

Презентационната реч е коментирана във фонетичен аспект, най-вече относно интонацията на произносителния стил на преподавателите, която да гарантира еднозначното възприемане на информацията от страна на слушателите. Оказва се, че сложните многосинтагмени фрази усложняват възприемането на комуникативното послание от учениците в онлайн среда. При анализ на темпа са представени тембровите характеристики на гласа на презентаторите; паузата като един от компонентите на интонацията в изреченските структури, пряко свързана с темпа; тоналността на речевия поток. В заключение, интонационната оформеност на устния изказ има огромно значение за ефективната комуникация, с цялостно, достоверно, завършено учебно съобщение.

Петата статия е на **Николай Шиндаров и е на английски език. Тя се отнася за учебното съдържание по английски език и възможностите на интернет за установяване на нови практики в чуждоезиковото обучение.** Разработваните за тази цел интерактивни приложения за изучаване на английски за начинаещи (а и на друг тип учебно съдържание), често включват съдържание, базирано на честотността на лексиката. Авторът коментира CEFR-нивата, асоциирани с лексиката. Въпреки че се срещат често и осигуряват широко покритие, някои думи могат да се окажат прекалено трудни за успешното им усвояване от начинаещите. Изследването сравнява лексикалните единици от лексикалните списъци EWL (Dang, Webb 2016: 153–167, 188–195) и NGSL-Spoken 1.2 (Browne, Culligan 2017), както и дистрибуцията им съгласно английския лексикален профил. Резултатите показват, че приблизително 25% от всички думи се идентифицират с нива от B1 до

C2, което предполага, че те биха могли да създадат трудности на начинаещите учащи се.

Разделът „Стиловите регистри на масмедиите“ съвсем логично представя доклада на **Андреана Ефтимова**, тъй като тя е автор на книга за регистрите в журналистическия дискурс. Той връща вниманието на темата за пандемията. Озаглавен е **„Експертната реч в медиите (анализ на материали за коронавируса във в. „Дневник“, януари 2020 г.)**. Статията очертава спецификите на експертната реч в професионалния регистър. Откроена е социалната роля на човека или институцията *експерт*, нейният социален престиж, определящ принадлежността на говорещия към групата на „компетентните“ хора. Представени са и примери с опити за сензациониране чрез употребата на жаргонни и разговорни думи и изрази като обозначения на експертите или тяхната принадлежност, което води до накърняване на усещането за достоверност. В съдържателните характеристики на изказванията се избягват специални термини, доколкото тя е публична, но позоваването на авторитетни източници ѝ придава официалност, за да се постигне усещане за обективно представяне на експертни мнения и да се повиши оценката за истинност на информацията. В примерите са анализирани и езиковите характеристики по отношение на несвидетелски и свидетелски форми; брой термини; шаблони; синтактична организация; чужди думи; експресивност; метафорика; модални и условни конструкции: всичко. Примерите от българската медийна практика за внушаване на достоверност афишират авторитета на експерта, но само ако експертната му реч, без да е натоварена с излишни термини, съдържа фактичност и правдоподобност, и е снабдена с рационална, логическа оценка на събитията в контекста на КОВИД-19.